

**Comparative Studies
in Jurisprudence,
Law, and Politics**

The Extent of Environmental Exploitation from the Perspective of Islamic Jurisprudence and Positive Law

1. Zohreh Nikooseresht: Ph.D. Student, Department of Jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e-Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Ebrahim Seddiqi*: Assistant Professor, Islamic Jurisprudence and Law Department, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran. Email: Ebrahim.seddiqi@gmail.com (Corresponding Author)
3. Abbas Samavati: Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Principals of Islamic Law, Yadegar-e-Imam Khomeini (RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the extent of environmental exploitation from the perspectives of Islamic jurisprudence (Fiqh) and positive law. This article is conducted using a descriptive and analytical approach. Based on the obtained results, both Islamic jurisprudence and religious principles present the preservation of the environment and natural resources as a moral and religious duty, emphasizing the individual and collective responsibilities of people and the government. These responsibilities include adhering to ethical principles in the exploitation of natural resources and preventing corruption on earth. In this regard, the Quranic verses and Hadiths explicitly stress the necessity of protecting nature and the commitment to its preservation. From a legal perspective, the rights of future generations are recognized as a human right, and the need for the creation and adherence to policies and laws for environmental protection is emphasized. National laws and regulations, including the Environmental Protection and Enhancement Act and the Air Pollution Prevention Act, specifically regulate the extent of environmental exploitation and aim to reduce pollution and protect the environment and natural resources. This study investigates the specific responsibilities assigned to the people and government by each of these perspectives, giving particular attention to actions that aim to preserve biodiversity, reduce pollution, manage natural resources sustainably, and implement effective policies to ensure the rights of future generations in the exploitation of the environment. Finally, suggestions based on cooperation and synergy between the people and the government are provided to establish a healthy and sustainable environment for future generations.

Keywords: *extent of exploitation, environment, Islamic jurisprudence, law, rights of future generations*

How to cite: Nikooseresht, Z., Seddiqi, E., & Samavati, A. (2025). The Extent of Environmental Exploitation from the Perspective of Islamic Jurisprudence and Positive Law. *Comparative Studies in Jurisprudence, Law, and Politics*, 7(1), 72-100.

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Submit Date: 05 December 2024
Revise Date: 20 January 2025
Accept Date: 28 January 2025
Publish Date: 23 March 2025

پژوهش‌ها و تطبیق‌فقه،

حقوق و سیاست

میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه

۱. زهره نیکوسرشت: دانشجوی دکتری گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. ابراهیم صدیقی*: استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران. پست الکترونیک: Ebrahim.seddiqi@gmail.com (نویسنده مسئول)
۳. عباس سماواتی: استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

هدف این تحقیق، بررسی فقهی و حقوقی میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست است. در این راستا، این مقاله با رویکرد توصیفی و تحلیلی انجام شده است. با توجه به نتایج به دست آمده، از دیدگاه فقه و اصول دینی، حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌عنوان یک تکلیف اخلاقی و دینی مطرح شده و بر مسئولیت‌های فردی و جمعی مردم و دولت تأکید می‌شود. این مسئولیت‌ها شامل رعایت اصول اخلاقی در بهره‌برداری از منابع طبیعی و جلوگیری از فساد در زمین است. در این زمینه، آیات قرآن و احادیث نبوی به‌وضوح بر لزوم حفاظت از طبیعت و تعهد به حفظ آن تأکید دارند. از منظر حقوقی، حقوق نسل‌های آینده به‌عنوان یک حق انسانی شناخته شده و بر لزوم ایجاد و رعایت سیاست‌ها و قوانین حفاظت از محیط‌زیست تأکید می‌شود. قوانین و مقررات ملی، از جمله قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست و قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا و دیگر قوانین در این حوزه، به‌طور مشخصی میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را تنظیم کرده و به‌دنبال کاهش آلودگی و حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی هستند. در این تحقیق به بررسی مسئولیت‌های خاصی که هر یک از این دیدگاه‌ها به مردم و دولت واگذار می‌کند، پرداخته و اهمیت ویژه‌ای به اقداماتی داده است که به حفظ تنوع زیستی، کاهش آلودگی، مدیریت پایدار منابع طبیعی و اجرای سیاست‌های مؤثر برای تضمین حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست می‌پردازد. در پایان نیز پیشنهاداتی مبتنی بر همکاری و هم‌افزایی بین مردم و دولت، در راستای ایجاد یک محیط‌زیست سالم و پایدار برای نسل‌های آینده ارائه شده است. **واژگان کلیدی:** میزان بهره‌برداری، محیط‌زیست، فقه، حقوق، حقوق نسل‌های آینده.

نحوه استناددهی: نیکوسرشت، زهره، صدیقی، ابراهیم. و سماواتی، عباس. (۱۴۰۴). میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه. پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۱۷(۱)، ۱۰۰-۷۲.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

تاریخ ارسال: ۱۵ آذر ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۳۰ دی ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۸ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۴ فروردین ۱۴۰۴

فلسفه‌ی حفاظت محیط‌زیست و یا پاسخ به این سؤال که «چرا بشریت باید محیط‌زیست خود را حفظ کند»؟ از نوشته‌های متخصصان محیط‌زیست بهتر مشخص می‌گردد. ملاحظات این متخصصان بر یک درک علمی از وضعیت بشریت در اکوسیستم جهانی استوار است. سازمان ملل متحد در منشور جهانی طبیعت تصریح می‌کند که انسان جزئی از طبیعت است و حیات او به اعمال قطع نشدنی اکوسیستم طبیعی که ذخیره‌ی انرژی و تغذیه را تأمین می‌کند، وابسته است؛ بنابراین انسان باید توسط یک قانون اخلاق هدایت شود بشریت بدین مفهوم جزئی وابسته به طبیعت است (Taqizadeh Ansari, 1995).

بنابراین، در هر موردی که انسان نیاز به بهره‌برداری از محیط‌زیست دارد، در ابتدا بایستی سؤال کند که آیا این استفاده کاملاً ضروری است؟ و اگر پاسخ مثبت است، آیا راه دیگری وجود دارد که با رسیدن به همان هدف کمترین صدمه به محیط‌زیست وارد شود؟ اگر بهره‌برداری واقعاً لازم است و هیچ‌جانشینی برای آن وجود ندارد آیا نفعی که از آن حاصل می‌شود ارزش آن را دارد؟ و اگر منافع حاصله از قیمت پرداخت‌شده بیشتر است چه اقداماتی را می‌توان برای به حداقل رساندن صدمات ناشی از این بهره‌برداری اتخاذ نمود. به‌طور خلاصه فلسفه حقوق حفاظت زیست‌محیطی عبارت است از تمرین آیین زیست‌محیطی بدین ترتیب هنگامی که با وضعیتی مواجه شویم که پاکی محیط‌زیست درخطر است، این آیین تصدیق می‌نماید که مقداری تعدیل در امر استفاده، اجتناب‌ناپذیر است و می‌تواند وسیله‌ای باشد برای به حداقل رساندن تخریب محیط‌زیست (Taqizadeh Ansari, 1995). میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست از منظر فقه و حقوق ابعاد مختلفی دارد که در این مطالعه تلاش شده است به این موضوع پرداخته شود. مطالعات پیشین هم تا حدی این امر را مورد تأکید قرار داده‌اند. قربانی و مرادی پسند (۱۳۹۹) مطرح می‌کند آلودگی و تخریب محیط‌زیست و خسارات ناشی از آن، یکی از معضلات اساسی جوامع صنعتی و شهری امروز و یکی از اصلی‌ترین موضوعاتی است که در حقوق محیط‌زیست به آن پرداخته می‌شود (Ghorbani & Moradi Pasand, 2020). لذا با توجه به لزوم پیگیری کیفری و جبران هر نوع ضرر و زیان در اکثر نظام‌های حقوقی، مطالعه و ارزیابی و بحث از جرائم ناشی از خسارات زیست‌محیطی از جایگاه ویژه‌ای در علم حقوق برخوردار می‌باشد. با توجه به موارد فوق پژوهش حاضر به بررسی و ارزیابی و تحلیلی دقیق از میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست از منظر فقهی و حقوقی پرداخته است. با بررسی در پژوهش‌های مشابه در این حوزه، مطالعه هم‌زمان به این شکل به لحاظ فقهی از منظر فقه امامیه و حقوقی از دیدگاه حقوق ایران انجام نگردیده است. این تحقیق به بررسی همزمان اصول فقهی و قوانین حقوقی در زمینه محیط‌زیست می‌پردازد و تلاش می‌کند تا یک چارچوب جامع و یکپارچه برای تحلیل مسئولیت‌ها و حقوق نسل‌های آینده ارائه دهد. این رویکرد ترکیبی به‌ندرت در مطالعات موجود در حوزه محیط‌زیست مشاهده شده است و می‌تواند به درک عمیق‌تری از مسائل زیست‌محیطی کمک کند. همچنین این تحقیق به‌طور خاص به حقوق نسل‌های آینده و تأثیرات تصمیم‌گیری‌های کنونی بر آن‌ها می‌پردازد. در حالی که بسیاری از مطالعات به حفاظت از محیط‌زیست در حال حاضر تمرکز دارند.

۱- مواد و روش‌ها

مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش‌برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۲- نتایج

اصطلاح «محیط‌زیست» از دو کلمه‌ی «محیط» و «زیست» تشکیل شده است. «محیط» به معنای احاطه‌کننده یا موقعیت و اسم فاعل از باب افعال و ریشه‌ی آن «حوط» است (Maalouf, 1994).

«زیست» واژه‌ای فارسی و مترادف زندگی و حیات محسوب می‌شود؛ بنابراین محیط‌زیست از نظر لغوی به معنای «محل زندگی»، «سکنا» و نیز آن چیزی است که زندگی را در بر گرفته است (Amid, 1992).

در تعریف «محیط‌زیست» آمده است که محیط‌زیست عبارت است از محیطی که فرایند حیات را فرا گرفته است و با آن برهم‌کنش دارد و کل فضای زیستی زمین یعنی زیست‌کره (بیوسفر)، هواکره (اتمسفر)، آب‌کره (هیدروسفر) را در بر می‌گیرد (Yusef Vand, 2005). بر اساس متن حقوقی مصوب شورای جامعه اقتصادی سازمان ملل متحد (۲۷ ژوئن ۱۹۶۷) نیز محیط‌زیست، شامل آب، هوا، خاک و عوامل درونی و بیرونی مربوط به حیات هر موجود زنده است (Yusef Vand, 2005). در ادامه به میزان بهره‌برداری از محیط زیست از منظر فقه و حقوق اسلامی پرداخته می‌شود:

۳- تحلیل مبانی فقهی میزان بهره‌برداری از محیط زیست

۳-۱- مقررات عام

آیات و روایات بسیاری ایجاباً و سلباً و به‌طور عام، احکام محیط‌زیست را در چارچوب واجب، حرام، مستحب و کراهت، به شکل تکلیفی مطرح می‌کنند:

۱- حرمت فساد در زمین

قرآن کریم بارها از فساد کردن در زمین نهی کرده است، از جمله

﴿لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾^۱

و در روی زمین بعد از آنکه اصلاح شده است، فساد نکنید! این برای شما بهتر است اگر بایمان هستید!

﴿وَ إِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾^۲

(نشانه آن، این است که) هنگامی که روی برمی‌گرداند (و از نزد تو خارج می‌شوند)، در راه فساد در زمین کوشش می‌کنند و زراعت‌ها و چهارپایان را نابود می‌سازند (باینکه می‌دانند) خدا فساد را دوست نمی‌دارد.

آیات قرآن به‌وضوح بر حرمت فساد در زمین تأکید دارند که شامل تخریب منابع طبیعی و محیط‌زیست می‌شود. انسان‌ها موظف به حفظ و نگهداری از این منابع هستند و بهره‌برداری از آن‌ها باید به‌گونه‌ای معقول و پایدار باشد که به تعادل اکولوژیکی آسیب نرساند. نابودی نسل‌ها و منابع طبیعی، مانند گیاهان و حیوانات، مصداق افساد در زمین است و هرگونه اقداماتی که منجر به کاهش تنوع زیستی شود، حرام است. همچنین، انسان‌ها به‌عنوان موجودات اجتماعی مسئولیت دارند از منابع طبیعی به‌نحوی استفاده کنند که به دیگران و محیط‌زیست آسیب نرساند. در نهایت، میزان بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای باشد که نیازهای کنونی را تأمین کند بدون اینکه به نسل‌های آینده آسیب برساند و از فساد و تخریب منابع طبیعی پرهیز شود. این اصول می‌توانند راهنمایی برای سیاست‌گذاران در زمینه حفاظت از محیط‌زیست باشند (Ghorbani & Moradi Pasand, 2020).

۲- ضرورت حفظ توازن در طبیعت

این حقیقت در برخی از آیات یادآوری شده است:

^۱ اعراف/سوره ۷، آیه ۸۵

^۲ بقره/سوره ۲، آیه ۲۰۵.

﴿قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾^۱

خدا برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است.

﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ﴾^۲

و زمین را گسترده کردیم و در آن کوه‌های ثابتی افکندیم و از هر گیاه موزون، در آن رویاندیم و برای شما انواع وسایل زندگی در آن قرار دادیم، همچنین برای کسانی که شما نمی‌توانید به آن‌ها روزی دهید! و خزائن همه‌چیز، تنها نزد ماست ولی ما جز به اندازه معین آن را نازل نمی‌کنیم! میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست باید بر اساس آیات قرآن و قاعده و جوب حفظ توازن در طبیعت تبیین شود. خداوند برای هر چیز اندازه و تعادل مشخصی قرار داده است و انسان‌ها باید در بهره‌برداری از منابع طبیعی به این توازن احترام بگذارند. بهره‌برداری باید پایدار باشد و از حد معین تجاوز نکند، همچنین تنوع زیستی باید حفظ شود و استفاده از منابع باید متناسب با نیازهای واقعی و بدون اسراف باشد. توجه به حقوق نسل‌های آینده و مسئولیت اجتماعی در استفاده از منابع طبیعی نیز ضروری است. به‌طور کلی، بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای باشد که نیازهای کنونی را تأمین کند و به توازن طبیعی آسیب نرساند، این اصول می‌توانند راهنمایی برای سیاست‌گذاران در حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی باشند (Majlisi, 1983).

۳- قاعده لاضرر

این اصل در حقیقت روح حاکم بر تمام قوانین است و به‌موجب این اصل در اسلام ضرر به‌هیچ‌وجه مشروعیت ندارد؛ چه در مرحله وضع قانون و چه در مرحله اجرای آن؛ بنابراین اگر قانون به تصویب برسد که موجب ورود ضرر به فرد یا جامعه شود و یا در مرحله اجرا موجب ایراد ضرر گردد از نظر اسلام مشروعیت ندارد (Mohammadi et al., 2016).

﴿لَا تَصَارُ وَالِدَةٌ بَوْلِدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ يُولِيهَا﴾ (سوره بقره، آیه ۲۳۳)

﴿وَلَا تُمَسِّكُوهُنَّ جِزَارًا لَتَعْتَدُوا﴾ (سوره بقره آیه ۲۳۱)

میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس قاعده لاضرر و آیات قرآن تبیین شده است، به‌گونه‌ای که هرگونه فعالیت‌هایی که به محیط‌زیست و منابع طبیعی آسیب می‌زند، باید مورد بررسی قرار گیرد و از آن پرهیز شود. حقوق دیگران باید رعایت شود و بهره‌برداری از منابع باید پایدار و معقول باشد تا به اکوسیستم‌ها و تنوع زیستی آسیب نرساند. همچنین، توجه به پیامدهای زیست‌محیطی در تصویب قوانین ضروری است و انسان‌ها به‌عنوان خلیفه‌های خداوند مسئولیت دارند از منابع به‌گونه‌ای استفاده کنند که به دیگران و طبیعت آسیب نرسانند. به‌طور کلی، بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای باشد که از ورود ضرر به خود، دیگران و طبیعت جلوگیری کند و به حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی کمک کند (Mohammadi et al., 2016).

۴- قاعده عدالت

با توجه به آیات قرآن و قاعده عدالت، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

^۱ طلاق/سوره ۶۵، آیه ۳

^۲ حجر/سوره ۱۵، آیه ۱۹-۲۱

عدالت به‌عنوان اصل بنیادین: آیه «وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ» بیانگر این است که خداوند برای برقراری عدالت در آفرینش، میزان و قانون را قرار داده است. بنابراین، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید بر اساس اصول عدالت و انصاف انجام شود.

میزان بهره‌برداری: بر اساس قاعده عدالت، میزان بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که از حد معین و متناسب با ظرفیت‌های طبیعی تجاوز نکند. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع به‌صورت معقول و پایدار استفاده کنند و از هرگونه اسراف و زیاده‌روی پرهیز کنند.

حفظ توازن اکولوژیکی: عدالت در بهره‌برداری از محیط‌زیست به‌معنای حفظ توازن اکولوژیکی است. این توازن باید در تمامی مراحل بهره‌برداری رعایت شود تا به تنوع زیستی و سلامت اکوسیستم‌ها آسیب نرساند. به‌عبارتی، هرگونه فعالیتی که منجر به تخریب محیط‌زیست یا کاهش منابع طبیعی شود، باید مورد بازنگری قرار گیرد.

توجه به حقوق دیگران و نسل‌های آینده: بر اساس اصول عدالت، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به حقوق دیگران و نسل‌های آینده آسیب نرساند. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از تخریب منابعی که ممکن است برای نسل‌های آینده ضروری باشد، پرهیز کنند و به حفظ محیط‌زیست توجه داشته باشند.

مسئولیت اجتماعی و اخلاقی: عدالت ایجاب می‌کند که انسان‌ها به‌عنوان خلیفه‌های خداوند بر زمین، مسئولیت داشته باشند تا از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که به دیگران و محیط‌زیست آسیب نرسانند. این مسئولیت اجتماعی باید در تمامی اقدامات و سیاست‌های مرتبط با محیط‌زیست رعایت شود.

پاسخگویی به نیازهای جامعه: میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که نیازهای جامعه را تأمین کند بدون اینکه به منابع طبیعی آسیب برساند. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری باید با توجه به نیازهای واقعی و در چارچوب عدالت اجتماعی انجام شود.

۵- قاعده من له الغنم

طبق این قاعده هر که از چیزی فایده می‌برد باید جبران خسارات آن را بر عهده گیرد. بر اساس این اصل، هر فردی که از فعالیتی بهره‌مند می‌شود، باید خسارت‌های ناشی از آن را نیز بپذیرد. بنابر روایاتی که در باب رهن رسیده، قاعده «من له الغنم فله الغرم» استفاده می‌شود. همچنین روایت نبوی مشهور (الخِراجُ بالضَّمان) بر آن دلالت دارد؛ بنابراین از آنجاکه بهره‌برداران از محیط‌زیست، از جمله احداث‌کنندگان تأسیسات و کارخانه‌ها که به‌نوعی با بهره‌مندی از منابع طبیعی به تولید محصولات می‌پردازند، مشمول این حکم از ضمانت شرعی هستند، مکلف به جبران مافات می‌شوند و برای جبران ضرورت دارد که حکومت اسلامی قوانینی برای این ضمانت‌ها وضع و با ابزار حکومتی رفتار کند (Ibn Hanbal & Atta, 2008).

با توجه به قاعده «من له الغنم فله الغرم» و روایت «الخِراجُ بالضَّمان»، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد: مسئولیت در بهره‌برداری: قاعده «من له الغنم فله الغرم» به‌وضوح بیان می‌کند که هر کسی که از چیزی بهره‌مند می‌شود، باید مسئولیت جبران خسارات و آسیب‌های ناشی از آن را نیز بپذیرد. این اصل در زمینه محیط‌زیست به‌معنای آن است که هرگونه بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به پیامدهای آن انجام شود و بهره‌برداران باید مسئولیت‌های خود را در قبال آسیب‌های احتمالی به محیط‌زیست بپذیرند.

توجه به پیامدهای زیست‌محیطی: بر اساس این قاعده، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که پیامدهای منفی آن به حداقل برسد. به عبارتی، هرگونه فعالیت اقتصادی یا صنعتی که منجر به تخریب منابع طبیعی یا آلودگی محیط‌زیست شود، باید با ارزیابی دقیق پیامدها و جبران خسارات ناشی از آن همراه باشد.

توسعه پایدار: میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که به توسعه پایدار کمک کند. بطوری که بهره‌برداری باید به گونه‌ای انجام شود که نیازهای کنونی تأمین شود بدون اینکه به توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود آسیب برساند. در این راستا، بهره‌برداران باید به حفظ و نگهداری منابع طبیعی توجه داشته باشند.

تعهد به جبران خسارات: بر اساس قاعده «الخراجُ بالضمّان»، بهره‌برداران باید نسبت به جبران خساراتی که به محیط‌زیست وارد می‌کنند، متعهد باشند. این تعهد می‌تواند شامل اقدامات ترمیمی، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های حفاظت از محیط‌زیست و یا پرداخت هزینه‌های مربوط به جبران خسارات باشد.

توسعه قوانین و مقررات: به منظور اجرای این قاعده، لازم است که قوانین و مقرراتی وضع شود که بهره‌برداران را ملزم به رعایت اصول مسئولیت‌پذیری در برابر محیط‌زیست کند. این قوانین باید شامل ارزیابی اثرات زیست‌محیطی، نظارت بر فعالیت‌های بهره‌برداری و تعیین مجازات‌های مناسب برای تخلفات باشد.

۶- حق و تکلیف

با توجه به تضایف حق و تکلیف و آیات قرآن کریم، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به صورت زیر تبیین کرد: حق بهره‌برداری از محیط‌زیست: بر اساس آیات قرآن، خداوند زمین و نعمت‌های آن را برای انسان‌ها آفریده است. این به معنای آن است که هر فرد حق دارد از منابع طبیعی و محیط‌زیست بهره‌برداری کند. اما این حق باید به گونه‌ای مورد استفاده قرار گیرد که به حقوق دیگران و نسل‌های آینده آسیب نرساند.

تکلیف در قبال محیط‌زیست: همان‌طور که حق بهره‌برداری وجود دارد، تکلیف نیز بر عهده انسان‌هاست. خداوند در آیه «هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» به وضوح بیان می‌کند که انسان‌ها مسئولیت عمران و آبادانی زمین را دارند. این مسئولیت ایجاب می‌کند که بهره‌برداری از محیط‌زیست به گونه‌ای باشد که به حفظ و نگهداری آن کمک کند.

توسعه پایدار: میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که نیازهای کنونی تأمین شود بدون اینکه به توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود آسیب برساند. این به معنای آن است که بهره‌برداری باید معقول و پایدار باشد و به حفظ منابع طبیعی کمک کند. مسئولیت اجتماعی: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید با توجه به حقوق دیگران انجام شود. این به معنای آن است که هر فرد باید در نظر داشته باشد که استفاده از منابع طبیعی ممکن است بر دیگران تأثیر بگذارد و باید از هرگونه اسراف و زیاده‌روی پرهیز کند.

تعهد به جبران خسارات: بر اساس قاعده «من له الغنم فله الغرم»، هر کسی که از منابع طبیعی بهره‌برداری می‌کند، باید مسئولیت جبران خسارات ناشی از آن را نیز بپذیرد. این تعهد می‌تواند شامل اقدامات ترمیمی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های حفاظت از محیط‌زیست باشد. آموزش و آگاهی: برای بهره‌برداری صحیح از محیط‌زیست، لازم است که افراد آگاهی کافی از حقوق و تکالیف خود داشته باشند. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی باید در جامعه نهادینه شود.

۷- مسئولیت انسان درباره آبادانی زمین

با توجه به آیات قرآن و فرمایشات مقام معظم رهبری، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد: مسئولیت عمران و آبادانی: بر اساس آیه «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا»، انسان‌ها مسئولیت عمران و آبادانی زمین را بر عهده دارند. این مسئولیت ایجاب می‌کند که هرگونه بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که به حفظ و نگهداری آن کمک کند و از تخریب آن پرهیز شود.

پرهیز از فساد در زمین: آیه «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا» به‌صراحت نهی از فساد در زمین را بیان می‌کند. این به‌معنای آن است که هرگونه عملی که با آبادانی و اصلاح محیط‌زیست منافات داشته باشد، ممنوع است. بنابراین، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که به تخریب و فساد آن منجر نشود.

حق و مسئولیت مشترک: انسان‌ها با داشتن حق استفاده از محیط‌زیست، باید به حقوق دیگران نیز توجه داشته باشند. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای انجام شود که حق دیگران در بهره‌مندی از محیط‌زیست سالم پایمال نشود. به‌عبارتی، هر فرد باید در نظر داشته باشد که استفاده از منابع طبیعی ممکن است بر دیگران تأثیر بگذارد.

توسعه پایدار و متوازن: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که به توسعه پایدار کمک کند. این به‌معنای آن است که نیازهای کنونی باید تأمین شود بدون اینکه به توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود آسیب برسد. بهره‌برداری باید متوازن و عادلانه باشد و از زیاده‌روی پرهیز شود.

تعهد به حفظ تعادل و توازن: مقام معظم رهبری تأکید دارند که الزامات شرعی برای حفظ تعادل و توازن در استفاده از مواهب طبیعی وجود دارد. این الزامات شامل پرهیز از زیاده‌روی و عدم اضرار به دیگران است. بنابراین، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست باید با رعایت این الزامات انجام شود.

آموزش و آگاهی: برای بهره‌برداری صحیح از محیط‌زیست، لازم است که افراد آگاهی کافی از حقوق و مسئولیت‌های خود داشته باشند. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی باید در جامعه نهادینه شود.

۸- تجاوز به حقوق دیگران توسط افراد دیگر

با توجه به آیه «لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» و تحلیل اوضاع اجتماعی و اخلاقی انسان‌ها، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

عدالت در بهره‌برداری: آیه مذکور به‌صراحت بر اصل عدالت تأکید دارد. این اصل در بهره‌برداری از محیط‌زیست نیز باید رعایت شود. به‌عبارتی، هر فرد و جامعه‌ای باید از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کند که به دیگران ظلم نکند و حقوق نسل‌های آینده را نیز نادیده نگیرد. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری باید عادلانه و متوازن باشد.

مسئولیت اجتماعی: انسان‌ها باید به‌جای پیروی از امیال و هوس‌های خود، به مسئولیت‌های اجتماعی خود توجه کنند. این مسئولیت شامل حفظ و نگهداری از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی است. به‌عبارتی، هر فرد باید در نظر داشته باشد که بهره‌برداری از محیط‌زیست نه تنها به نفع خود، بلکه به نفع جامعه و نسل‌های آینده نیز باید باشد.

تفاهم و همکاری: در شرایطی که عدم تفاهم و همکاری در جامعه به‌وضوح مشاهده می‌شود، باید بر اهمیت همکاری و دلسوزی در بهره‌برداری از محیط‌زیست تأکید شود. این همکاری می‌تواند به‌صورت مشارکت در پروژه‌های حفاظت از محیط‌زیست و استفاده مشترک از منابع طبیعی باشد. به‌عبارتی، بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای باشد که همگان از آن بهره‌مند شوند و نه تنها عده‌ای خاص.

پرهیز از زیاده‌روی: با توجه به جهل و نادانی که در برخی افراد مشاهده می‌شود، باید بر اهمیت پرهیز از زیاده‌روی در بهره‌برداری از منابع طبیعی تأکید شود. هرگونه استفاده بیش از حد از منابع طبیعی می‌تواند به تخریب محیط‌زیست و از بین رفتن حقوق دیگران منجر شود. بنابراین، بهره‌برداری باید معقول و متناسب با ظرفیت‌های طبیعی باشد.

حفظ تعادل و توازن: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که تعادل و توازن در اکوسیستم حفظ شود. این به‌معنای آن است که استفاده از منابع طبیعی باید با توجه به پیامدهای زیست‌محیطی آن انجام شود و از هرگونه اقداماتی که به تخریب محیط‌زیست منجر می‌شود، پرهیز گردد.

آموزش و آگاهی: برای ایجاد تغییر در نگرش‌ها و رفتارها نسبت به محیط‌زیست، لازم است که آموزش و آگاهی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی در جامعه نهادینه شود. این آموزش می‌تواند به افراد کمک کند تا به حقوق دیگران و نسل‌های آینده توجه کنند و از هرگونه ظلم و تجاوز به محیط‌زیست پرهیز کنند.

۹- حق بهره‌وری از طبیعت توسط انسان

با توجه به آیه «هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا» و مفهوم حق بهره‌وری از طبیعت توسط انسان، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

حق بهره‌وری از طبیعت: بر اساس آیه مذکور، خداوند همه چیز را در زمین برای انسان آفریده است. این حق بهره‌وری به انسان‌ها اجازه می‌دهد تا از منابع طبیعی استفاده کنند. اما این حق باید با مسئولیت و آگاهی همراه باشد و به‌گونه‌ای اعمال شود که به دیگران و محیط‌زیست آسیب نرساند.

استفاده معقول و پایدار: بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که معقول و پایدار باشد. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که توانایی اکوسیستم برای تجدید و بازسازی این منابع حفظ شود. استفاده بیش از حد و بی‌رویه می‌تواند به تخریب محیط‌زیست و از بین رفتن منابع طبیعی منجر شود.

توجه به حقوق دیگران: در بهره‌برداری از طبیعت، باید به حقوق دیگران و نسل‌های آینده توجه شود. این به‌معنای آن است که هر فرد باید در نظر داشته باشد که استفاده از منابع طبیعی ممکن است بر دیگران تأثیر بگذارد و باید از هرگونه سوءاستفاده پرهیز کند. به‌عبارتی، حق بهره‌وری از طبیعت نباید به قیمت تضییع حقوق دیگران باشد.

حفظ تعادل اکوسیستم: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای انجام شود که تعادل اکوسیستم حفظ شود. هرگونه استفاده‌ای که به تخریب زیستگاه‌ها و کاهش تنوع زیستی منجر شود، باید مورد بازنگری قرار گیرد. این حفظ تعادل به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که به سلامت و پایداری محیط‌زیست آسیب نرساند.

آموزش و آگاهی: برای بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی، لازم است که افراد آگاهی کافی از حقوق و مسئولیت‌های خود داشته باشند. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی باید در جامعه نهادینه شود تا افراد بتوانند به‌طور مؤثر و مسئولانه از منابع طبیعی استفاده کنند.

پرهیز از اسراف و زیاده‌روی: در بهره‌برداری از منابع طبیعی، باید از اسراف و زیاده‌روی پرهیز شود. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید در استفاده از منابع طبیعی به حد اعتدال پایبند باشند و از هرگونه فعلیتی که به تخریب محیط‌زیست منجر می‌شود، خودداری کنند.

۱۰- حقوق حیوانات از دیدگاه معصومین

با توجه به مباحث مطرح‌شده در متن و تأکید بر حقوق حیوانات و تعامل انسان با محیط‌زیست، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

حق بهره‌برداری و مسئولیت انسانی: انسان‌ها حق بهره‌برداری از طبیعت و موجودات زنده را دارند، اما این حق باید با مسئولیت و آگاهی همراه باشد. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به حقوق دیگر موجودات آسیب نرساند و به حفظ تعادل اکوسیستم کمک کند. تغذیه و بهداشت حیوانات: بر اساس احادیث، انسان‌ها موظف به تأمین نیازهای حیوانات خود هستند. این شامل تأمین غذا و آب، بهداشت و نظافت حیوانات می‌شود. بنابراین، در بهره‌برداری از محیط‌زیست، باید به نیازهای حیوانات توجه شود و از هرگونه سوءاستفاده یا نادیده انگاری پرهیز گردد.

رعایت توان و طاقت حیوانات: در بهره‌برداری از حیوانات، باید به توان و طاقت آن‌ها توجه شود. این به‌معنای آن است که انسان‌ها نباید بیش از حد به حیوانات فشار بیاورند و باید از آن‌ها به‌گونه‌ای استفاده کنند که به سلامت و رفاه آن‌ها آسیب نرساند. کاربری درست و خوشایند: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که به رفاه و آسایش حیوانات و دیگر موجودات زنده آسیب نرساند. این شامل جلوگیری از استفاده نادرست از حیوانات و احترام به حقوق آن‌ها می‌شود.

حفظ تعادل اکوسیستم: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که تعادل اکوسیستم حفظ شود. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که به سلامت و پایداری محیط‌زیست آسیب نرساند و به تنوع زیستی احترام بگذارند. آموزش و آگاهی: برای بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی و تعامل مناسب با حیوانات، لازم است که افراد آگاهی کافی از حقوق و مسئولیت‌های خود داشته باشند. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حقوق حیوانات باید در جامعه نهادینه شود.

پرهیز از اسراف و زیاده‌روی: در بهره‌برداری از منابع طبیعی و حیوانات، باید از اسراف و زیاده‌روی پرهیز شود. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید در استفاده از منابع طبیعی به حد اعتدال پایبند باشند و از هرگونه فعلیتی که به تخریب محیط‌زیست منجر می‌شود، خودداری کنند.

۲-۳- مقررات خاص

۱- آلوده کردن محیط‌زیست

با توجه به تأکیدات اسلامی بر مسئولیت انسان‌ها در برابر محیط‌زیست و زیستگاه‌های خود، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

مسئولیت در برابر محیط‌زیست: بر اساس سخنان امام علی (علیه‌السلام)، انسان‌ها در برابر بندگان خدا و سرزمین‌هایشان مسئول هستند. این مسئولیت شامل حفظ و نگهداری از محیط‌زیست و جلوگیری از آلودگی و تخریب آن است. بنابراین، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به این مسئولیت انجام شود.

حرمت آلودگی محیط‌زیست: پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) از آلوده کردن سرزمین‌ها، حتی سرزمین مشرکان، نهی فرموده‌اند. این نهی نشان‌دهنده اهمیت حفظ پاکیزگی محیط‌زیست و جلوگیری از آلودگی آن است. بنابراین، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که به آلودگی و تخریب آن منجر نشود.

پرهیز از تخریب و آسیب: اسلام به‌صراحت از تخریب و آسیب به محیط‌زیست نهی کرده است. این شامل جلوگیری از هرگونه فعالیتی است که به تخریب زمین‌ها، ساختمان‌ها و موجودات زنده منجر شود. بنابراین، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که به سلامت و پایداری آن آسیب نرساند.

احترام به مکان‌های مقدس و طبیعی: روایات اسلامی بر حفظ پاکیزگی مکان‌های مقدس و طبیعی تأکید دارند. این شامل جلوگیری از نجس کردن محیط زندگی، مانند اطراف مساجد، رودخانه‌ها و باغ‌ها است. بنابراین، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با احترام به این مکان‌ها و حفظ پاکیزگی آنها انجام شود.

استفاده معقول و پایدار: بهره‌برداری از منابع طبیعی باید معقول و پایدار باشد. این به معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به گونه‌ای استفاده کنند که توانایی اکوسیستم برای تجدید و بازسازی این منابع حفظ شود. استفاده بیش از حد و بی‌رویه می‌تواند به تخریب محیط‌زیست و از بین رفتن منابع طبیعی منجر شود.

آموزش و آگاهی: برای بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست، لازم است که افراد آگاهی کافی از حقوق و مسئولیت‌های خود داشته باشند. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و جلوگیری از آلودگی باید در جامعه نهادینه شود.

پرهیز از اسراف و زیاده‌روی: در بهره‌برداری از منابع طبیعی، باید از اسراف و زیاده‌روی پرهیز شود. این به معنای آن است که انسان‌ها باید در استفاده از منابع طبیعی به حد اعتدال پایبند باشند و از هرگونه فعالیتی که به تخریب محیط‌زیست منجر می‌شود، خودداری کنند.

۲- اسراف و تبذیر

با توجه به مباحث مطرح‌شده در مورد اسراف و تبذیر و تأکیدات اسلامی بر مصرف معقول و بهینه، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

لزوم مصرف معقول و بهینه: بر اساس آیات قرآن و روایات، انسان‌ها باید در مصرف منابع طبیعی و محیط‌زیست به گونه‌ای عمل کنند که از اسراف و تبذیر پرهیز کنند. این به معنای آن است که هرگونه استفاده‌ای که فراتر از نیاز واقعی باشد، باید مورد بازنگری قرار گیرد.

احترام به منابع طبیعی: منابع طبیعی به‌عنوان ودیعه‌ای از سوی خداوند به انسان‌ها داده شده است. بنابراین، بهره‌برداری از این منابع باید با احترام و دقت انجام شود. این شامل جلوگیری از هدررفت و استفاده بی‌رویه از منابع مانند آب، خاک و انرژی است.

پرهیز از آلودگی و تخریب: اسراف تنها به مصرف بیش از حد مربوط نمی‌شود، بلکه شامل آلودگی و تخریب محیط‌زیست نیز می‌شود. انسان‌ها باید از هرگونه فعالیتی که به آلودگی محیط‌زیست و تخریب منابع طبیعی منجر می‌شود، خودداری کنند. این شامل جلوگیری از ریختن زباله‌ها، مواد شیمیایی و آلاینده‌ها در محیط‌زیست است.

توجه به نیازهای دیگران: بر اساس روایات، انسان‌ها باید به نیازهای دیگران توجه کنند و از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که به دیگران آسیب نرسانند. این به‌معنای آن است که در مصرف منابع طبیعی باید به حقوق دیگران و نسل‌های آینده توجه شود.

آموزش و فرهنگ‌سازی: برای بهره‌برداری صحیح از منابع طبیعی، لازم است که فرهنگ مصرف معقول و بهینه در جامعه نهادینه شود. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و جلوگیری از اسراف باید در مدارس و جامعه ترویج یابد.

پرهیز از اسراف در مصرف آب و انرژی: بر اساس روایات، حتی در مصرف آب برای وضو نیز باید از اسراف پرهیز شود. این نشان‌دهنده اهمیت مصرف بهینه آب و انرژی در تمامی جنبه‌های زندگی است. انسان‌ها باید در استفاده از این منابع دقت کنند و از هدررفت آن‌ها جلوگیری نمایند.

حفظ تعادل اکوسیستم: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که تعادل اکوسیستم حفظ شود. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که به سلامت و پایداری محیط‌زیست آسیب نرساند و به تنوع زیستی احترام بگذارند.

۳- ضرر رساندن به نفس

با توجه به تأکیدات قرآن کریم درباره حفظ سلامتی بدن و نهی از ضرر رساندن به نفس، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به‌صورت زیر تبیین کرد:

حفظ سلامتی بدن: بر اساس آیه‌ای از قرآن، انسان‌ها باید از اقداماتی که به هلاکت و ضرر رساندن به خود منجر می‌شود، پرهیز کنند. این شامل حفظ سلامتی بدن از طریق محیط‌زیست سالم است. بنابراین، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به سلامتی انسان آسیب نرساند.

محیط سالم و عاری از آلودگی: برای حفظ سلامتی بدن، نیاز به محیطی سالم و عاری از آلودگی است. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از فعالیت‌هایی که به آلودگی هوا، آب و خاک منجر می‌شود، خودداری کنند. بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که به کیفیت زندگی و سلامتی انسان‌ها آسیب نرساند.

توجه به نیازهای اساسی: بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که نیازهای اساسی انسان‌ها، مانند آب، غذا و مسکن، تأمین شود. این نیازها باید با رعایت اصول بهداشتی و سلامتی انجام شود تا به رشد و بالندگی جسمی انسان‌ها کمک کند.

پرهیز از مصرف بی‌رویه: مصرف بی‌رویه و اسراف در منابع طبیعی می‌تواند به تخریب محیط‌زیست و به‌دنبال آن به ضرر رساندن به سلامتی انسان‌ها منجر شود. بنابراین، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید معقول و متناسب با نیازهای واقعی باشد.

آموزش و فرهنگ‌سازی: برای حفظ سلامتی بدن و محیط‌زیست، لازم است که فرهنگ مصرف معقول و حفظ محیط‌زیست در جامعه نهادینه شود. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و تأثیر آن بر سلامتی باید در مدارس و جامعه ترویج یابد.

حفظ تعادل اکوسیستم: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که تعادل اکوسیستم حفظ شود. این به‌معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به‌گونه‌ای استفاده کنند که به سلامت و پایداری محیط‌زیست آسیب نرساند و به تنوع زیستی احترام بگذارند.

توجه به تأثیرات زیست‌محیطی: هرگونه فعالیت اقتصادی و بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به تأثیرات زیست‌محیطی آن انجام شود. این شامل ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه‌ها و فعالیت‌ها و اتخاذ تدابیر لازم برای کاهش آسیب‌ها به محیط‌زیست و سلامتی انسان‌ها است.

۴- حیوانات

با توجه به آموزه‌های اسلامی درباره حقوق حیوانات و تأکید بر مسئولیت انسان‌ها در برابر آن‌ها، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به صورت زیر تبیین کرد:

احترام به حقوق حیوانات: بر اساس آیات قرآن و روایات، حیوانات نیز دارای حقوقی هستند و انسان‌ها موظف به رعایت این حقوق هستند. بنابراین، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که به حقوق حیوانات آسیب نرساند و شرایط زندگی آن‌ها را به خطر نیندازد. پرهیز از ظلم و آزار: آموزه‌های دینی بر جلوگیری از ظلم و آزار به حیوانات تأکید دارند. این به معنای آن است که انسان‌ها باید در فعالیت‌های اقتصادی و بهره‌برداری از منابع طبیعی به گونه‌ای عمل کنند که به حیوانات آسیب نرسانند و از هرگونه آلودگی و تخریب محیط‌زیست که ممکن است به آن‌ها آسیب بزند، پرهیز کنند.

حفظ تعادل اکوسیستم: بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که تعادل اکوسیستم حفظ شود. این به معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به گونه‌ای استفاده کنند که به تنوع زیستی و سلامت محیط‌زیست آسیب نرساند. هرگونه فعالیتی که به کاهش جمعیت حیوانات یا تخریب زیستگاه‌های آن‌ها منجر شود، باید مورد بازنگری قرار گیرد.

استفاده پایدار از منابع طبیعی: بهره‌برداری از منابع طبیعی باید پایدار و معقول باشد. این به معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به گونه‌ای استفاده کنند که توانایی اکوسیستم برای تجدید و بازسازی این منابع حفظ شود. استفاده بیش از حد و بی‌رویه می‌تواند به تخریب محیط‌زیست و از بین رفتن زیستگاه‌های حیوانات منجر شود.

آموزش و فرهنگ‌سازی: برای حفظ حقوق حیوانات و محیط‌زیست، لازم است که فرهنگ احترام به حیوانات و محیط‌زیست در جامعه نهادینه شود. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حقوق حیوانات باید در مدارس و جامعه ترویج یابد.

توجه به تأثیرات زیست‌محیطی: هرگونه فعالیت اقتصادی و بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به تأثیرات زیست‌محیطی آن انجام شود. این شامل ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه‌ها و فعالیت‌ها و اتخاذ تدابیر لازم برای کاهش آسیب‌ها به محیط‌زیست و حقوق حیوانات است. پرهیز از هدررفت منابع: در بهره‌برداری از منابع طبیعی، باید از هدررفت منابع پرهیز شود. این به معنای آن است که انسان‌ها باید در استفاده از آب، غذا و سایر منابع طبیعی دقت کنند و از هرگونه فعالیت‌هایی که به هدررفت این منابع منجر می‌شود، خودداری نمایند.

۵-نباتات

با توجه به آموزه‌های اسلامی درباره حفاظت از محیط‌زیست و تأکید بر حقوق درختان و گیاهان، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست را می‌توان به صورت زیر تبیین کرد:

اهمیت آبیاری و نگهداری از درختان: بر اساس روایات اسلامی، آبیاری درختان و سیراب کردن آن‌ها معادل سیراب کردن انسان‌های تشنه است. این نشان‌دهنده اهمیت درختان در زندگی انسان‌ها و محیط‌زیست است. بنابراین، بهره‌برداری از منابع آب باید به گونه‌ای باشد که به حفظ و نگهداری درختان و گیاهان کمک کند.

پرهیز از قطع درختان: قطع درختان به عنوان یک عمل زشت و موجب عذاب الهی شناخته شده است. این تأکید بر عدم قطع درختان نشان‌دهنده اهمیت آن‌ها در حفظ محیط‌زیست و اکوسیستم است. بنابراین، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به گونه‌ای باشد که از قطع درختان و تخریب جنگل‌ها جلوگیری شود.

کاشت درختان به جای قطع آن‌ها: در صورت نیاز به قطع درختان، باید به کاشت درختی دیگر به جای آن پایبند بود. این عمل نه تنها به حفظ محیط‌زیست کمک می‌کند، بلکه به ترویج فرهنگ حفاظت از طبیعت و افزایش سرسبزی نیز کمک می‌کند. بنابراین، بهره‌برداری از محیط‌زیست باید شامل برنامه‌ریزی برای کاشت درختان جدید به جای درختان قطع شده باشد.

مسئولیت در برابر آسیب‌های زیست‌محیطی: بر اساس فقه اسلامی، هرگونه فعالیتی که منجر به آسیب به محیط‌زیست شود، مسئولیت‌پذیری را به دنبال دارد. این به معنای آن است که افراد و سازمان‌ها باید در فعالیت‌های خود دقت کنند و از هرگونه عملی که به محیط‌زیست آسیب می‌زند، پرهیز نمایند. در صورت بروز آسیب، باید جبران خسارت‌های وارده انجام شود.

توجه به تأثیرات زیست‌محیطی: هرگونه فعالیت اقتصادی و بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به تأثیرات زیست‌محیطی آن انجام شود. این شامل ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه‌ها و فعالیت‌ها و اتخاذ تدابیر لازم برای کاهش آسیب‌ها به محیط‌زیست است. آموزش و فرهنگ‌سازی: برای حفظ محیط‌زیست و درختان، لازم است که فرهنگ احترام به طبیعت و حفاظت از آن در جامعه نهادینه شود. آموزش در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و اهمیت درختان باید در مدارس و جامعه ترویج یابد.

بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی: بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که به توانایی اکوسیستم برای تجدید و بازسازی این منابع آسیب نرساند. این به معنای آن است که انسان‌ها باید از منابع طبیعی به گونه‌ای استفاده کنند که به حفظ تنوع زیستی و سلامت محیط‌زیست کمک کند.

۴- مبانی حقوقی میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست

۴-۱- قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶.۳.۱۶

بر اساس قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶.۳.۱۶، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست به‌ویژه در زمینه حیات وحش و منابع طبیعی به‌طور مشخصی تبیین شده است. این قانون به منظور حفظ و حمایت از حیوانات قابل شکار و صید و همچنین حفاظت از محیط‌زیست تدوین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود:

تشکیل سازمان شکاربانی و نظارت بر صید: قانون به صراحت تأسیس سازمانی را برای حفظ و حمایت از حیوانات قابل شکار و صید پیش‌بینی کرده است. این سازمان مسئولیت نظارت بر صید و شکار را بر عهده دارد و به منظور مدیریت بهینه منابع طبیعی و حیات وحش ایجاد شده است.

تعیین محدودیت‌ها و ممنوعیت‌ها: شورای عالی شکاربانی وظیفه دارد محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های زمانی و مکانی برای شکار و صید را تعیین کند. این اقدام به منظور جلوگیری از شکار بی‌رویه و حفاظت از نسل‌های حیوانات انجام می‌شود و به‌طور مستقیم بر میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد.

حفاظت از مناطق حفاظت‌شده: قانون به صراحت بر حفظ و نگهداری شکارگاه‌ها و فضای حیاتی حیوانات تأکید دارد. این شامل ایجاد پارک‌های وحش و مناطق حفاظت‌شده است که به منظور حفاظت از اکوسیستم و تنوع زیستی ایجاد می‌شود. بهره‌برداری از این مناطق باید به گونه‌ای باشد که به سلامت و بقای حیات وحش آسیب نرساند.

صدور پروانه‌های شکار و صید: هرگونه شکار و صید مستلزم دریافت پروانه از سازمان شکاربانی است. این پروانه‌ها به‌منظور کنترل و مدیریت شکار صادر می‌شوند و به‌طور مستقیم بر میزان بهره‌برداری از منابع طبیعی تأثیر می‌گذارند. این اقدام به‌منظور جلوگیری از شکار بی‌رویه و حفاظت از حیوانات حمایت‌شده انجام می‌شود.

مجازات برای تخلفات: قانون برای تخلفات مربوط به شکار و صید مجازات‌های مشخصی تعیین کرده است. این مجازات‌ها شامل حبس و جزای نقدی برای شکار در فصول و ساعات ممنوعه، شکار بدون پروانه و از بین بردن رستنی‌ها در مناطق حفاظت‌شده است. این مجازات‌ها به‌منظور ایجاد انگیزه برای رعایت قوانین و حفاظت از محیط‌زیست وضع شده‌اند.

حفاظت از منابع طبیعی: قانون به‌طور خاص بر همکاری با سازمان‌های مربوط به جنگل و مرتع تأکید دارد. این همکاری به‌منظور حفظ منابع طبیعی کشور و جلوگیری از تخریب آن‌ها ضروری است. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به حفظ و نگهداری این منابع انجام شود. آموزش و فرهنگ‌سازی: سازمان موظف است برنامه‌های آموزشی را برای برانگیختن حس حیوان‌دوستی و حفاظت از منابع طبیعی در کشور اجرا کند. این آموزش‌ها به‌منظور افزایش آگاهی عمومی و تشویق به حفاظت از محیط‌زیست ضروری است.

قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ به‌طور واضح بر اهمیت حفاظت از حیات وحش و محیط‌زیست تأکید دارد و با ایجاد محدودیت‌ها و مقررات مشخص، به‌دنبال مدیریت پایدار و معقول منابع طبیعی است. بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق حیوانات و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. این قانون می‌تواند به‌عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی عمل کند.

۴-۲- قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶.۵.۲۵

بر اساس قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶.۵.۲۵، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست به‌ویژه در زمینه جنگل‌ها و مراتع به‌طور مشخصی تبیین شده است. این قانون به‌منظور حفاظت از منابع طبیعی و مدیریت پایدار آن‌ها تدوین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود:

حفاظت از جنگل‌ها و مراتع: قانون به‌صراحت بر حفاظت از جنگل‌ها و مراتع تأکید دارد. این حفاظت شامل جلوگیری از قطع درختان و تخریب مراتع است. بهره‌برداری از این منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به سلامت و بقای آن‌ها آسیب نرساند.

تعیین محدودیت‌ها و شرایط بهره‌برداری: قانون شرایط و محدودیت‌های مشخصی برای بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع تعیین می‌کند. این شرایط شامل مجوزهای لازم برای برداشت چوب، علف و سایر منابع طبیعی است. این اقدام به‌منظور کنترل و مدیریت منابع طبیعی و جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه انجام می‌شود.

مدیریت پایدار منابع طبیعی: قانون بر اصل مدیریت پایدار تأکید دارد. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع باید به‌گونه‌ای باشد که توانایی این اکوسیستم‌ها برای تجدید و بازسازی حفظ شود. این اصل به‌ویژه در زمینه برداشت چوب و سایر منابع طبیعی اهمیت دارد.

مجازات برای تخلفات: قانون برای تخلفات مربوط به بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مجازات‌های مشخصی تعیین کرده است. این مجازات‌ها شامل جریمه‌های مالی و حبس برای افرادی است که به‌طور غیرمجاز اقدام به قطع درختان یا تخریب مراتع می‌کنند. این مجازات‌ها به‌منظور ایجاد انگیزه برای رعایت قوانین و حفاظت از منابع طبیعی وضع شده‌اند.

تشویق به احیای منابع طبیعی: قانون به‌طور خاص بر احیای جنگل‌ها و مراتع تأکید دارد. این شامل برنامه‌های کاشت درخت و بازسازی مناطق تخریب‌شده است. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به احیای این منابع کمک کند.

آموزش و فرهنگ‌سازی: قانون بر ضرورت آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه حفاظت از جنگل‌ها و مراتع تأکید دارد. این آموزش‌ها به‌منظور افزایش آگاهی عمومی و تشویق به حفاظت از محیط‌زیست ضروری است.

همکاری با سازمان‌های مربوط: قانون به‌طور خاص بر همکاری با سازمان‌های مربوط به جنگل و مرتع تأکید دارد. این همکاری به‌منظور حفظ منابع طبیعی کشور و جلوگیری از تخریب آن‌ها ضروری است. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به حفظ و نگهداری این منابع انجام شود.

قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶ به‌طور واضح بر اهمیت حفاظت از منابع طبیعی تأکید دارد و با ایجاد محدودیت‌ها و مقررات مشخص، به‌دنبال مدیریت پایدار و معقول منابع طبیعی است. بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق طبیعت و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. این قانون می‌تواند به‌عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی عمل کند.

۳-۴- قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی مصوب ۱۳۷۱

بر اساس قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی مصوب ۱۳۷۱، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست به‌ویژه در زمینه جنگل‌ها و منابع طبیعی به‌طور مشخصی تبیین شده است. این قانون به‌منظور حفاظت از منابع طبیعی و مدیریت پایدار آن‌ها تدوین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود:

حفاظت از منابع طبیعی: قانون به‌صراحت بر حفاظت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی تأکید دارد. این حفاظت شامل جلوگیری از قطع درختان و تخریب جنگل‌ها و مراتع است. بهره‌برداری از این منابع باید به‌گونه‌ای باشد که به سلامت و بقای آن‌ها آسیب نرساند.

تعیین محدودیت‌ها و شرایط بهره‌برداری: قانون شرایط و محدودیت‌های مشخصی برای بهره‌برداری از جنگل‌ها و منابع طبیعی تعیین می‌کند. این شرایط شامل مجوزهای لازم برای برداشت چوب، علف و سایر منابع طبیعی است. این اقدام به‌منظور کنترل و مدیریت منابع طبیعی و جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه انجام می‌شود.

مدیریت پایدار منابع طبیعی: قانون بر اصل مدیریت پایدار تأکید دارد. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری از جنگل‌ها و منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که توانایی این اکوسیستم‌ها برای تجدید و بازسازی حفظ شود. این اصل به‌ویژه در زمینه برداشت چوب و سایر منابع طبیعی اهمیت دارد.

مجازات برای تخلفات: قانون برای تخلفات مربوط به بهره‌برداری از منابع طبیعی مجازات‌های مشخصی تعیین کرده است. این مجازات‌ها شامل جریمه‌های مالی و حبس برای افرادی است که به‌طور غیرمجاز اقدام به قطع درختان یا تخریب جنگل‌ها می‌کنند. این مجازات‌ها به‌منظور ایجاد انگیزه برای رعایت قوانین و حفاظت از منابع طبیعی وضع شده‌اند.

تشویق به احیای منابع طبیعی: قانون به‌طور خاص بر احیای جنگل‌ها و منابع طبیعی تأکید دارد. این شامل برنامه‌های کاشت درخت و بازسازی مناطق تخریب‌شده است. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به احیای این منابع کمک کند.

آموزش و فرهنگ‌سازی: قانون بر ضرورت آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه حفاظت از منابع طبیعی تأکید دارد. این آموزش‌ها به‌منظور افزایش آگاهی عمومی و تشویق به حفاظت از محیط‌زیست ضروری است.

همکاری با سازمان‌های مربوط: قانون به‌طور خاص بر همکاری با سازمان‌های مربوط به جنگل و منابع طبیعی تأکید دارد. این همکاری به‌منظور حفظ منابع طبیعی کشور و جلوگیری از تخریب آن‌ها ضروری است. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با توجه به حفظ و نگهداری این منابع انجام شود.

قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی مصوب ۱۳۷۱ به‌طور واضح بر اهمیت حفاظت از منابع طبیعی تأکید دارد و با ایجاد محدودیت‌ها و مقررات مشخص، به‌دنبال مدیریت پایدار و معقول منابع طبیعی است. بهره‌برداری از محیط‌زیست باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق طبیعت و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. این قانون می‌تواند به‌عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی عمل کند.

۴-۴- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

بر اساس اصول چهارم و پنجم و پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست به‌طور مشخصی تبیین شده است. این اصول به‌منظور حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست و مدیریت پایدار آن‌ها تدوین شده‌اند. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این اصول بیان می‌شود:

مالکیت عمومی منابع طبیعی: اصل چهارم و پنجم به‌صراحت بیان می‌کند که انفال و ثروت‌های طبیعی از جمله اراضی موات، معادن، دریاها، جنگل‌ها و مراتع در اختیار حکومت اسلامی است. این بدان معناست که بهره‌برداری از این منابع باید تحت نظارت و مدیریت حکومت انجام شود و هدف آن تأمین مصالح عمومی و حفاظت از منابع طبیعی است.

حفظ محیط‌زیست به‌عنوان وظیفه عمومی: اصل پنجاهم بر اهمیت حفظ محیط‌زیست تأکید دارد و آن را وظیفه عمومی تلقی می‌کند. این اصل بیان می‌کند که فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی که منجر به آلودگی یا تخریب محیط‌زیست می‌شود، ممنوع است. بنابراین، بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که به محیط‌زیست آسیب نرساند و به حفظ آن کمک کند.

محدودیت‌های بهره‌برداری: با توجه به این اصول، هرگونه بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با رعایت قوانین و مقررات مربوطه انجام شود. این قوانین به‌منظور جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه و تخریب منابع طبیعی وضع شده‌اند. به‌عبارت دیگر، بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای باشد که توانایی تجدید و بازسازی منابع طبیعی حفظ شود.

تأکید بر مصالح عمومی: اصل چهارم و پنجم تأکید دارد که استفاده از منابع طبیعی باید بر اساس مصالح عمومی صورت گیرد. این به‌معنای آن است که هرگونه بهره‌برداری باید به نفع جامعه و نسل‌های آینده باشد و به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که به سلامت و بقای محیط‌زیست آسیب نرساند.

توسعه پایدار: اصول قانون اساسی به‌ویژه اصل پنجاهم بر توسعه پایدار تأکید دارد. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که نیازهای کنونی را تأمین کند بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده را برای تأمین نیازهای خود به خطر بیندازد.

آموزش و فرهنگ‌سازی: حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌عنوان یک ارزش فرهنگی و اجتماعی در جامعه ایرانی و اسلامی مطرح است. بنابراین، آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی ضروری است.

بر اساس اصول چهل و پنجم و پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق طبیعت و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. این اصول به‌عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی عمل می‌کنند و بر اهمیت حفظ و نگهداری این منابع تأکید دارند.

۴-۵- سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران

بر اساس بند ۱۹ سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران، حفاظت از محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی به‌عنوان یکی از اصول آمایش سرزمینی شناخته شده است.

حفاظت و احیای منابع طبیعی: بند ۱۹ به‌صراحت بیان می‌کند که حفاظت از محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی باید در اولویت قرار گیرد. این به‌معنای آن است که هرگونه بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با هدف حفظ و احیای آن‌ها انجام شود و به‌هیچ‌وجه نباید به تخریب و آلودگی محیط‌زیست منجر شود.

محدودیت‌های بهره‌برداری: بهره‌برداری از منابع طبیعی باید تحت محدودیت‌ها و شرایط خاصی انجام شود. این محدودیت‌ها به‌منظور جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه و تخریب منابع طبیعی وضع شده‌اند. به‌عبارت دیگر، میزان بهره‌برداری باید به گونه‌ای باشد که به توانایی تجدید و بازسازی منابع آسیب نرساند.

توسعه پایدار: بند ۱۹ بر توسعه پایدار تأکید دارد. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری از منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که نیازهای کنونی را تأمین کند بدون آنکه توانایی نسل‌های آینده را برای تأمین نیازهای خود به خطر بیندازد. بنابراین، میزان بهره‌برداری باید با توجه به اصول توسعه پایدار تعیین شود.

آمایش سرزمینی: آمایش سرزمینی به‌معنای برنامه‌ریزی و مدیریت منابع طبیعی و محیط‌زیست در سطح ملی و محلی است. بهره‌برداری از منابع طبیعی باید بر اساس مطالعات علمی و نیازهای واقعی جامعه انجام شود و به‌طور متوازن و پایدار صورت گیرد. این برنامه‌ریزی به‌منظور تعیین میزان بهره‌برداری مناسب و متناسب با ظرفیت‌های طبیعی انجام می‌شود.

نظارت و کنترل: نظارت بر بهره‌برداری از منابع طبیعی و محیط‌زیست باید به‌طور دقیق انجام شود. این نظارت به‌منظور اطمینان از رعایت قوانین و مقررات مربوط به حفاظت از محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن‌ها ضروری است. میزان بهره‌برداری باید تحت کنترل و نظارت مستمر قرار گیرد.

آموزش و فرهنگ‌سازی: حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌عنوان یک ارزش فرهنگی و اجتماعی در جامعه ایرانی مطرح است. بنابراین، آموزش و فرهنگ‌سازی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی ضروری است. این آموزش‌ها می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی و کاهش بهره‌برداری بی‌رویه کمک کند.

بر اساس بند ۱۹ سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق طبیعت و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. این بند به‌عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی عمل می‌کند و بر اهمیت حفظ و نگهداری این منابع تأکید دارد.

۴-۶- قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴ - ۱۳۹۰)

بر اساس مواد قانونی ذکر شده، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی در جمهوری اسلامی ایران به‌طور مشخصی تبیین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این مواد قانونی بیان می‌شود:

نظام ارزیابی راهبردی محیطی (ماده ۱۸۴): راهبردهای کلی توسعه: این ماده تأکید دارد که هرگونه توسعه باید با در نظر گرفتن اثرات تجمعی آن بر محیط‌زیست انجام شود. به‌عبارت دیگر، میزان بهره‌برداری باید به‌گونه‌ای باشد که اثرات منفی آن بر محیط‌زیست به حداقل برسد. پایش و ارزیابی: پایش برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای به‌منظور ارزیابی اثرات آن‌ها بر محیط‌زیست الزامی است. این به‌معنای آن است که بهره‌برداری باید تحت نظارت و ارزیابی مستمر قرار گیرد.

نظام شاخص‌های پایداری محیطی (ماده ۱۸۵): تدوین مدل ملی شاخص‌های پایداری: این ماده تأکید دارد که باید شاخص‌های پایداری برای ارزیابی میزان بهره‌برداری از منابع طبیعی تدوین شود. این شاخص‌ها باید به‌گونه‌ای تعیین شوند که میزان بهره‌برداری متناسب با ظرفیت‌های طبیعی باشد.

متعادل‌سازی بار محیطی: ضوابط و معیارهای پایداری باید به‌گونه‌ای تعیین شوند که بار محیطی ناشی از بهره‌برداری کنترل شود و به محیط‌زیست آسیب نرساند.

مدیریت یکپارچه زیست بومی (ماده ۱۸۷): برنامه مدیریت یکپارچه: دولت موظف است برنامه‌های مدیریت یکپارچه زیست بومی را تدوین کند که شامل حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی باشد. این برنامه‌ها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که بهره‌برداری از منابع طبیعی به‌صورت پایدار و متوازن انجام شود.

کنترل و نظارت بر پروژه‌ها (ماده ۱۹۲): ارزیابی اثرات زیست محیطی: کلیه واحدهای بزرگ تولیدی و صنعتی موظفند طرح‌ها و پروژه‌های خود را پیش از اجرا مورد ارزیابی اثرات زیست محیطی قرار دهند. این ارزیابی‌ها به‌منظور اطمینان از عدم آسیب به محیط‌زیست و تعیین میزان بهره‌برداری مجاز انجام می‌شود.

مدیریت پسماند (ماده ۱۹۳): بازیافت و مدیریت پسماند: شهرداری‌ها موظفند پسماندهای خود را با روش‌های نوین و فناوری‌های جدید بازیافت کنند. این اقدام به‌منظور کاهش آلودگی و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی صورت می‌گیرد.

ممنوعیت بهره‌برداری از تالاب‌ها (ماده ۱۹۳): ممنوعیت بهره‌برداری صنعتی و معدنی: از سال دوم برنامه، هرگونه بهره‌برداری صنعتی و معدنی جدید از تالاب‌های داخلی ممنوع است. این اقدام به‌منظور حفاظت از این اکوسیستم‌های حساس و جلوگیری از تخریب آن‌ها انجام می‌شود. بر اساس مواد قانونی ذکر شده، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق طبیعت و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. این قوانین و مقررات به‌عنوان چارچوبی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع طبیعی عمل می‌کنند و بر اهمیت حفظ و نگهداری این منابع تأکید دارند.

۴-۷- ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی^۱

^۱ هر کس به وسیله صحنه‌سازی از قبیل پی‌کنی، دیوارکشی، تغییر حد فاصل، امحای مرز، کرت‌بندی، نهرکشی، حفر چاه، غرس اشجار و زارعت و امثال آن به تهیه آثار تصرف در اراضی مزروعی اعم از کشت شده یا در آیش زراعی، جنگل‌ها و مراتع ملی شده، کوهستانها، باغها، قلمستانها، منابع آب، چشمه سارها، انهار طبیعی و پارکهای ملی، تاسیسات کشاورزی و دامداری و دامپروری و کشت و صنعت و اراضی موات و بایر و سایر اراضی و املاک متعلق به دولت یا شرکت‌های وابسته به دولت یا شهرداری‌ها یا اوقاف و همچنین اراضی و املاک و موقوفات و محبوسات و اثلاث باقیه که برای مصارف عام المنفعه اختصاص یافته یا اشخاص حقیقی یا حقوقی به منظور تصرف یا ذیحق معرفی کردن خود یا دیگری، مبادرت نماید.

بر اساس متن قانونی ارائه شده، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌طور مشخصی تبیین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود:

تعیین محدوده‌های قانونی بهره‌برداری: قانون به‌صراحت تصریح در اراضی مزروعی، جنگل‌ها، مراتع ملی، باغ‌ها، منابع آب، چشمه‌سارها و سایر اراضی متعلق به دولت یا نهادهای عمومی را ممنوع اعلام کرده است. این امر نشان‌دهنده این است که هرگونه بهره‌برداری از این منابع باید در چارچوب قانونی و با رعایت ضوابط مشخص انجام شود.

ممنوعیت تصرف و تخریب: هرگونه اقدام به تصرف، تخریب یا تغییر در اراضی و منابع طبیعی بدون مجوز از سازمان حفاظت محیط زیست یا مراجع ذی‌صلاح دیگر ممنوع است. این قانون به‌وضوح بر اهمیت حفاظت از محیط‌زیست تأکید دارد و هرگونه تجاوز به این منابع را با مجازات مواجه می‌کند.

مجازات برای تخلفات: قانون مجازات‌هایی از جمله حبس از یک ماه تا یک سال را برای افرادی که به تصرف یا تخریب منابع طبیعی مبادرت می‌کنند، تعیین کرده است. این مجازات‌ها به‌منظور جلوگیری از بهره‌برداری غیرمجاز و تخریب محیط‌زیست وضع شده‌اند.

رفع تصرف و اعاده وضع: دادگاه موظف است در صورت وقوع تخلف، نسبت به رفع تصرف عدوانی، رفع مزاحمت و اعاده وضع به حال سابق اقدام کند. این امر نشان‌دهنده این است که قانون به‌دنبال حفظ و بازگرداندن وضعیت طبیعی و قانونی منابع طبیعی است.

رسیدگی خارج از نوبت: رسیدگی به جرائم مرتبط با تخریب محیط‌زیست و منابع طبیعی خارج از نوبت انجام می‌شود. این امر به‌منظور تسریع در حفاظت از محیط‌زیست و جلوگیری از ادامه تخلفات است.

تعداد متهمان و قرار بازداشت: در صورتی که تعداد متهمان سه نفر یا بیشتر باشد و قرائن قوی بر ارتکاب جرم موجود باشد، قرار بازداشت صادر خواهد شد. این اقدام به‌منظور جلوگیری از تکرار تخلفات و حفاظت از محیط‌زیست انجام می‌شود.

بر اساس این قانون، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق طبیعت و سلامت اکوسیستم آسیب نرساند. هرگونه تصرف یا تخریب این منابع بدون مجوز قانونی ممنوع است و تخلفات با مجازات‌های مشخصی مواجه خواهد شد. این قوانین به‌عنوان چارچوبی برای حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی عمل می‌کنند و بر اهمیت حفظ و نگهداری این منابع تأکید دارند.

۴-۸- قانون توزیع عادلانه آب

بر اساس ماده ۴۵ قانون ارائه شده، میزان بهره‌برداری از منابع آب و تأسیسات آبی به‌طور مشخصی تبیین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع آب بر اساس این ماده قانونی بیان می‌شود:

یا بدون اجازه سازمان حفاظت محیط زیست یا مراجع ذیصلاح دیگر مبادرت به عملیاتی نماید که موجب تخریب محیط زیست و منابع طبیعی گردد یا اقدام به هر گونه تجاوز و تصرف عدوانی یا ایجاد مزاحمت یا ممانعت از حق در موارد مذکور نماید به مجازات یک ماه تا یک سال حبس محکوم می‌شود.

دادگاه موظف است حسب مورد رفع تصرف عدوانی یا رفع مزاحمت یا ممانعت از حق یا اعاده وضع به حال سابق نماید.

تبصره ۱ - رسیدگی به جرائم فوق‌الذکر خارج از نوبت به عمل می‌آید و مقام قضایی با تنظیم صورت‌مجلس دستور متوقف ماندن عملیات متجاوز راتا صدور حکم قطعی خواهد داد.

تبصره ۲ - در صورتی که تعداد متهمان سه نفر یا بیشتر باشد و قرائن قوی بر ارتکاب جرم موجود باشد قرار بازداشت صادر خواهد شد، مدعی می‌تواند تقاضای خلع ید و قلع بنا و اشجار و رفع آثار تجاوز را بنماید.

ممنوعیت تغییر در تأسیسات آبی: هرگونه تغییر عمدی در دریچه‌ها، مقسم‌ها یا وسائل اندازه‌گیری آب بدون اجازه مقامات مسئول ممنوع است. این امر نشان‌دهنده این است که بهره‌برداری از منابع آب باید تحت نظارت و با رعایت قوانین مربوطه انجام شود.

حفظ حقوق دیگران: قانون به صراحت بیان می‌کند که هیچ‌کس نمی‌تواند به‌طور عمدی آبی را بدون حق به مجاری یا شبکه آبیاری متعلق به خود منتقل کند یا موجب هدر رفتن آب حق دیگری شود. این نکته تأکید دارد که بهره‌برداری از منابع آب باید به‌گونه‌ای باشد که حقوق دیگران را نقض نکند.

تصرف غیرمجاز: تصرف آب حق دیگری بدون مجوز قانونی جرم محسوب می‌شود و مجازات‌هایی از جمله شلاق و حبس تأدیبی برای آن تعیین شده است. این امر نشان‌دهنده اهمیت حفاظت از منابع آب و جلوگیری از بهره‌برداری غیرمجاز است.

حفر چاه و قنات: هرگونه حفر چاه، قنات یا بهره‌برداری از منابع آب بدون رعایت مقررات قانونی ممنوع است. این قانون به‌منظور جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه و حفاظت از منابع آبی وضع شده است.

جبران خسارت و اعاده وضع: علاوه بر مجازات‌های تعیین شده، مجرمین موظف به اعاده وضع سابق و جبران خسارت وارده به دیگران هستند. این امر به‌منظور حفظ حقوق دیگران و بازگرداندن وضعیت طبیعی منابع آب است.

تعقیب قانونی: در موارد خاص، با گذشت شاکی خصوصی، تعقیب قانونی موقوف می‌شود. این نکته نشان‌دهنده این است که در برخی موارد، توافقات می‌تواند به حل و فصل مسائل کمک کند، اما همچنان باید قوانین رعایت شود.

بر اساس ماده ۴۵ این قانون، میزان بهره‌برداری از منابع آب باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق دیگران آسیب نرساند و تحت نظارت و قوانین مشخصی انجام شود. هرگونه تصرف یا تغییر در منابع آب بدون مجوز قانونی ممنوع است و تخلفات با مجازات‌های مشخصی مواجه خواهد شد. این قوانین به‌عنوان چارچوبی برای حفاظت از منابع آب و محیط‌زیست عمل می‌کنند و بر اهمیت حفظ و نگهداری این منابع تأکید دارند.

۴-۹- قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶

بر اساس قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی به‌ویژه در زمینه حیوانات قابل شکار و صید به‌طور مشخصی تبیین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود:

حفظ و حمایت از حیوانات قابل شکار: تشکیل سازمان شکاربانی: ماده ۱ این قانون به تشکیل سازمان شکاربانی و نظارت بر صید اشاره دارد که هدف آن حفظ، حمایت و تکثیر حیوانات قابل شکار است. این نشان‌دهنده این است که هرگونه بهره‌برداری از این حیوانات باید با هدف حفظ نسل آن‌ها و جلوگیری از شکار بی‌رویه انجام شود.

تعیین محدودیت‌ها و ممنوعیت‌ها: محدودیت‌های زمانی و مکانی: شورای عالی شکاربانی موظف است محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های زمانی و مکانی شکار و صید را تعیین کند (ماده ۳). این محدودیت‌ها به‌منظور مدیریت و کنترل بهره‌برداری از منابع طبیعی و جلوگیری از آسیب به اکوسیستم‌ها وضع شده‌اند.

پروانه‌های شکار و صید: لزوم اخذ پروانه: ماده ۷ تصریح می‌کند که هرگونه شکار و صید مستلزم تحصیل پروانه از سازمان شکاربانی است. این پروانه‌ها به‌منظور کنترل و مدیریت بهره‌برداری از حیوانات قابل شکار صادر می‌شوند و به‌نوعی محدودیت‌هایی را برای جلوگیری از شکار بی‌رویه ایجاد می‌کنند.

مجازات برای تخلفات: مجازات‌های تعیین شده: این قانون مجازات‌های سنگینی برای تخلفات مربوط به شکار و صید بدون پروانه، شکار در فصول و ساعات ممنوعه و استفاده از وسایل ممنوعه تعیین کرده است (ماده ۱۰ تا ۱۳). این مجازات‌ها به منظور جلوگیری از بهره‌برداری غیرمجاز و حفاظت از منابع طبیعی وضع شده‌اند.

حفاظت از مناطق حفاظت شده: ممنوعیت شکار در مناطق حفاظت شده: شکار و صید در مناطق حفاظت شده و قرق‌های اختصاصی ممنوع است (ماده ۱۲). این امر به منظور حفاظت از زیستگاه‌های طبیعی و جلوگیری از آسیب به اکوسیستم‌های حساس انجام می‌شود. توسعه و تکثیر حیوانات: تشویق به پرورش و تکثیر: قانون به تشویق افراد حقیقی و حقوقی برای تأسیس باغات وحش و آبگیرها به منظور پرورش حیوانات قابل شکار و صید اشاره دارد (ماده ۶). این اقدام به منظور افزایش جمعیت حیوانات و بهبود وضعیت اکوسیستم‌ها انجام می‌شود.

تحقیقات علمی و بررسی‌ها: تحقیقات علمی درباره حیوانات: سازمان موظف است بررسی و تحقیقات علمی درباره حیوانات قابل شکار انجام دهد (ماده ۶). این تحقیقات می‌تواند به بهبود مدیریت و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی کمک کند.

حفظ نسل و پیشگیری از بیماری‌ها: اقدامات پیشگیرانه: سازمان موظف است اقداماتی برای حفظ نسل و پیشگیری از سرایت بیماری‌ها انجام دهد (ماده ۲۳). این اقدامات به منظور حفاظت از حیوانات و جلوگیری از کاهش جمعیت آن‌ها ضروری است.

بر اساس قانون شکار و صید، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به حقوق حیوانات و اکوسیستم‌ها آسیب نرساند. این قانون با تعیین محدودیت‌ها، مجازات‌ها و الزامات قانونی، به دنبال مدیریت پایدار و حفاظت از منابع طبیعی و حیوانات قابل شکار است. هرگونه تخلف از این قوانین با مجازات‌های سنگینی مواجه خواهد شد که نشان‌دهنده اهمیت حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی در کشور است.

۴-۱۰- قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳

بر اساس قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی به طور مشخصی تبیین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود:

حفاظت و بهبود محیط زیست: وظایف سازمان حفاظت محیط زیست: ماده ۱ این قانون به صراحت بیان می‌کند که حفاظت و بهبود محیط زیست و پیشگیری از آلودگی و اقدامات مخرب از وظایف اصلی سازمان حفاظت محیط زیست است. این نشان‌دهنده این است که هرگونه بهره‌برداری از منابع طبیعی باید با هدف حفظ و بهبود کیفیت محیط زیست انجام شود.

ممنوعیت آلودگی: ممنوعیت آلودگی محیط زیست: ماده ۹ تصریح می‌کند که هر گونه عملی که موجب آلودگی محیط زیست شود ممنوع است. این تعریف شامل پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، هوا یا خاک است که کیفیت آن‌ها را به طور زیان‌آور تغییر می‌دهد. این امر به طور مستقیم بر میزان بهره‌برداری تأثیر می‌گذارد و به دنبال جلوگیری از فعالیت‌هایی است که می‌تواند به محیط زیست آسیب برساند.

تحصیل پروانه برای بهره‌برداری: لزوم اخذ پروانه: ماده ۸ بیان می‌کند که هرگونه شکار، صید، پرورش و تکثیر جانوران وحشی و استفاده از مناطق حفاظت شده مستلزم تحصیل پروانه از سازمان است. این پروانه‌ها به منظور کنترل و مدیریت بهره‌برداری از منابع طبیعی صادر می‌شوند و به نوعی محدودیت‌هایی را برای جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه ایجاد می‌کنند.

تحقیقات علمی و بررسی‌ها: تحقیقات در زمینه حفاظت محیط زیست: ماده ۶ به انجام تحقیقات و بررسی‌های علمی در زمینه حفاظت و بهبود محیط زیست اشاره دارد. این تحقیقات می‌تواند به شناسایی و مدیریت بهتر منابع طبیعی و جلوگیری از آلودگی کمک کند. برقراری محدودیت‌ها و ممنوعیت‌ها: مقررات جلوگیری از آلودگی: ماده ۱۰ به تصویب آیین‌نامه‌هایی برای جلوگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست اشاره دارد. این آیین‌نامه‌ها می‌توانند شامل محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های خاصی باشند که به منظور حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی وضع می‌شوند.

مجازات برای تخلفات: مجازات‌های تعیین شده: این قانون مجازات‌هایی برای تخلفات مربوط به آلودگی محیط زیست و عدم رعایت مقررات تعیین کرده است (ماده ۱۲ و ۱۳). این مجازات‌ها به منظور جلوگیری از بهره‌برداری غیرمجاز و حفاظت از منابع طبیعی وضع شده‌اند. آموزش و آگاهی‌بخشی: برنامه‌های آموزشی: ماده ۶ به تنظیم و اجرای برنامه‌های آموزشی به منظور تنویر و هدایت افکار عمومی در زمینه حفظ و بهسازی محیط زیست اشاره دارد. این اقدامات می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی و بهبود رفتارهای زیست‌محیطی کمک کند. همکاری با سازمان‌های بین‌المللی: همکاری با سازمان‌های خارجی: ماده ۶ به همکاری با سازمان‌های مشابه خارجی و بین‌المللی به منظور حفظ محیط زیست اشاره دارد. این همکاری‌ها می‌تواند به تبادل دانش و تجربیات در زمینه حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی کمک کند.

بر اساس قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به کیفیت محیط زیست آسیب نرساند. این قانون با تعیین محدودیت‌ها، مجازات‌ها و الزامات قانونی، به دنبال مدیریت پایدار و حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست است. هرگونه تخلف از این قوانین با مجازات‌های مشخصی مواجه خواهد شد که نشان‌دهنده اهمیت حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی در کشور است.

۴-۱۱- قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴/۰۲/۰۳

بر اساس قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی به طور مشخصی تبیین شده است. در ادامه، نکات کلیدی مربوط به میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست بر اساس این قانون بیان می‌شود: تعهد به حفاظت از هوا: وظیفه کلیه دستگاه‌ها و اشخاص: ماده ۱ این قانون بیان می‌کند که کلیه دستگاه‌ها و مؤسسات و اشخاص حقیقی و حقوقی موظف به رعایت مقررات و سیاست‌های مقرر در این قانون هستند. این تعهد به منظور حفاظت و پاکسازی هوا از آلودگی‌ها و جلوگیری از هرگونه اقدام مخرب است.

ممنوعیت آلودگی هوا: ممنوعیت هرگونه عمل آلوده‌کننده: ماده ۲ تصریح می‌کند که اقدام به هر عملی که موجب آلودگی هوا شود ممنوع است. این تعریف شامل وجود و پخش آلوده‌کننده‌ها در هوا به مقدار و مدتی است که کیفیت آن را به طور زیان‌آور تغییر دهد. این امر به طور مستقیم بر میزان بهره‌برداری تأثیر می‌گذارد و به دنبال جلوگیری از فعالیت‌هایی است که می‌تواند به محیط زیست آسیب برساند. کنترل منابع آلوده‌کننده: طبقه‌بندی منابع آلوده‌کننده: ماده ۳ منابع آلوده‌کننده هوا را به سه دسته تقسیم می‌کند: وسائل نقلیه موتوری، کارخانجات و کارگاه‌ها و منابع تجاری و خانگی. این طبقه‌بندی به منظور مدیریت و کنترل بهره‌برداری از این منابع و کاهش آلودگی هوا انجام شده است.

استانداردهای آلاینده‌گی: تعیین حد مجاز آلاینده‌گی: مواد ۴ و ۵ به تعیین حد مجاز خروجی آلوده‌کننده‌ها از وسایل نقلیه موتوری و الزام به دریافت گواهینامه‌های مربوطه اشاره دارد. این استانداردها به منظور کنترل و مدیریت بهره‌برداری از وسایل نقلیه و کاهش آلودگی هوا وضع شده‌اند.

نظارت بر فعالیت کارخانجات: رعایت ضوابط زیست‌محیطی: مواد ۱۲ تا ۱۶ به رعایت ضوابط و معیارهای سازمان حفاظت محیط زیست برای کارخانجات و کارگاه‌ها اشاره دارد. این ضوابط به منظور جلوگیری از آلودگی هوا و حفاظت از محیط زیست وضع شده‌اند و هرگونه فعالیتی که این ضوابط را نقض کند، ممنوع است.

مجازات برای تخلفات: مجازات‌های تعیین شده: این قانون مجازات‌هایی برای تخلفات مربوط به آلودگی هوا و عدم رعایت استانداردها تعیین کرده است (مواد ۲۸ تا ۳۲). این مجازات‌ها به منظور جلوگیری از بهره‌برداری غیرمجاز و حفاظت از منابع طبیعی وضع شده‌اند.

ایجاد فضای سبز: الزام به ایجاد فضای سبز: ماده ۱۹ به الزام واحدهای صنعتی و تولیدی برای اختصاص حداقل ۱۰ درصد از فضای خود به ایجاد فضای سبز اشاره دارد. این اقدام به منظور بهبود کیفیت هوا و کاهش آلودگی محیط زیست انجام می‌شود.

آموزش و آگاهی‌بخشی: برنامه‌های آموزشی: ماده ۳۳ به وظیفه سازمان صدا و سیما در تنظیم برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی در زمینه حفاظت محیط زیست اشاره دارد. این اقدامات می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی و بهبود رفتارهای زیست‌محیطی کمک کند.

بر اساس قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا، میزان بهره‌برداری از محیط‌زیست و منابع طبیعی باید به گونه‌ای باشد که ضمن تأمین نیازهای انسانی، به کیفیت هوا و محیط زیست آسیب نرساند. این قانون با تعیین محدودیت‌ها، مجازات‌ها و الزامات قانونی، به دنبال مدیریت پایدار و حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست است. هرگونه تخلف از این قوانین با مجازات‌های مشخصی مواجه خواهد شد که نشان‌دهنده اهمیت حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی در کشور است.

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

از منظر فقه اسلامی، حفظ حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست مسئولیتی است که بر عهده انسان قرار دارد. در اسلام، محیط‌زیست و منابع طبیعی به عنوان امانتی از سوی خدا به انسان سپرده شده‌اند و انسان مسئولیت حفظ و حفاظت از آن‌ها را بر عهده دارد. به عبارتی دیگر، حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست به عنوان یک حقوق انسانی مورد تأکید قرار می‌گیرد. از منظر حقوق ایران، حفظ حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست نیز مورد تأکید قرار دارد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حفاظت از محیط‌زیست و توسعه پایدار به عنوان یکی از اصول اساسی جامعه ذکر شده است. همچنین، قوانین و مقررات محیط‌زیستی در ایران به منظور حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست و ارائه تضمینات برای نسل‌های آینده تدوین شده است؛ بنابراین، نتیجه‌گیری کلی این است که از منظر فقه و حقوق ایران، حفظ حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست به عنوان یک تکلیف اخلاقی، دینی و حقوق بشری مورد تأکید قرار می‌گیرد. هر کدام از این دیدگاه‌ها به مردم و دولت مسئولیت‌های خاصی را در حفظ و مدیریت پایدار منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست واگذار می‌کند. از این رو، اهمیت ویژه‌ای به اقداماتی می‌دهد که به حفظ تنوع زیستی، کاهش آلودگی، مدیریت پایدار منابع طبیعی و اجرای سیاست‌های مؤثر برای تضمین حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست می‌پردازد. این تعهدات با تأکید بر اقدامات مسئولانه و همکاری بین مردم و دولت، برای ایجاد یک محیط‌زیست سالم و پایدار برای نسل‌های آینده ضروری است.

بهره‌برداری از محیط زیست به معنای استفاده از منابع طبیعی و اکوسیستم‌ها برای تأمین نیازهای انسانی است. با این حال، این بهره‌برداری باید به گونه‌ای انجام شود که به تعادل و پایداری محیط زیست آسیب نرساند. مبانی حقوقی و فقهی به‌ویژه در قوانین مربوط به حفاظت از محیط زیست، بر لزوم رعایت اصول اخلاقی و قانونی در استفاده از منابع طبیعی تأکید دارند. این اصول شامل احترام به حقوق نسل‌های آینده و حفظ تنوع زیستی است که از اهمیت بالایی برخوردار است.

قوانین و مقررات ملی، مانند قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، به‌طور مشخصی میزان بهره‌برداری از محیط زیست را تنظیم می‌کنند. این قوانین با تعیین محدودیت‌ها و الزامات برای صنایع، وسایل نقلیه و منابع تجاری، به دنبال کاهش آلودگی و حفاظت از منابع طبیعی هستند. به‌عنوان مثال، الزام به رعایت استانداردهای آلاینده‌ها و دریافت پروانه‌های مربوطه، به منظور کنترل و مدیریت بهره‌برداری از منابع طبیعی وضع شده است. این اقدامات نشان‌دهنده تعهد دولت به حفظ محیط زیست و تأمین سلامت عمومی است.

از منظر فقهی، بهره‌برداری از محیط زیست باید با رعایت اصول اخلاقی و دینی انجام شود. در اسلام، حفاظت از محیط زیست به‌عنوان یک وظیفه شرعی و اخلاقی شناخته می‌شود. آیات قرآن و احادیث نبوی بر لزوم حفظ طبیعت و جلوگیری از فساد در زمین تأکید دارند. این مبانی فقهی به‌طور مستقیم بر سیاست‌ها و قوانین محیط زیستی تأثیر می‌گذارند و به دنبال ایجاد توازن بین نیازهای انسانی و حفظ منابع طبیعی هستند. با وجود قوانین و مبانی حقوقی و فقهی موجود، چالش‌های زیادی در زمینه بهره‌برداری پایدار از محیط زیست وجود دارد. افزایش جمعیت، توسعه صنعتی و تغییرات اقلیمی از جمله عواملی هستند که فشار بر منابع طبیعی را افزایش می‌دهند. بنابراین، نیاز به بازنگری در سیاست‌ها و قوانین محیط زیستی و ایجاد سازوکارهای مؤثر برای مدیریت پایدار منابع طبیعی احساس می‌شود. این امر مستلزم همکاری بین‌المللی و مشارکت فعال جامعه مدنی است تا بتوان به هدف‌های توسعه پایدار دست یافت و از آسیب به محیط زیست جلوگیری کرد.

۱. تکالیف دولت

دولت به‌عنوان نهاد مسئول در مدیریت و حفاظت از محیط‌زیست، وظایف و تکالیف متعددی دارد که به‌طور کلی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. دولت مستند به اصل ۵۰ قانون اساسی و قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست (مصوب ۱۳۵۳) و نیز با توجه به مبانی فقهی اصل حفظ المال، موظف است قوانین و مقرراتی را تدوین کند که به حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی کمک کند. این قوانین باید شامل الزامات مشخص برای صنایع، وسایل نقلیه و سایر منابع آلوده‌کننده باشد.

۲. دولت مستند به قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست و قانون مدیریت پسماندها و نیز ضرورت توجه به امر به معروف و نهی از منکر، باید بر اجرای قوانین محیط‌زیستی نظارت کند و از تخلفات جلوگیری نماید. این نظارت شامل بررسی و ارزیابی عملکرد صنایع و تأسیسات مختلف در رعایت استانداردهای زیست‌محیطی است.

۳. دولت باید مستند به قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و نیز اصل فقهی عدالت، سیاست‌های توسعه پایدار را طراحی و اجرا کند که به حفظ منابع طبیعی و تنوع زیستی کمک کند. این سیاست‌ها باید به گونه‌ای باشند که نیازهای حال و آینده جامعه را تأمین کنند.

۴. دولت باید مستند به وظیفه تعلیم و تربیت، برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی برای عموم مردم در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آینده اجرا کند. این آموزش‌ها می‌توانند به تغییر رفتارهای زیست‌محیطی کمک کنند.

۵. دولت باید مستند به قانون الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی و اصل مصلحت عامه، در همکاری‌های بین‌المللی برای حفاظت از محیط‌زیست و مقابله با چالش‌های جهانی مانند تغییرات اقلیمی و آلودگی شرکت کند. این همکاری‌ها می‌تواند شامل توافقات بین‌المللی و پروژه‌های مشترک باشد.

۲. تکالیف مردم

مردم نیز به‌عنوان ذینفعان اصلی محیط‌زیست، مسئولیت‌هایی دارند که در حفظ حقوق نسل‌های آینده و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی نقش دارند:

۱. مردم موظفند قوانین و مقررات محیط‌زیستی را رعایت کنند و در فعالیتهای خود به حفظ محیط‌زیست توجه داشته باشند. این شامل کاهش تولید زباله، استفاده بهینه از منابع و جلوگیری از آلودگی است.
۲. مردم باید در برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی شرکت کنند و اطلاعات لازم را درباره اهمیت حفاظت از محیط‌زیست و حقوق نسل‌های آینده کسب کنند. همچنین، مشارکت در فعالیتهای اجتماعی و محیط‌زیستی می‌تواند تأثیر مثبتی داشته باشد.
۳. مردم باید از سیاست‌ها و برنامه‌های دولت در زمینه حفاظت از محیط‌زیست حمایت کنند و در صورت نیاز، خواستار تغییرات لازم در این سیاست‌ها شوند.
۴. مردم می‌توانند با ترویج فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در خانواده و جامعه، به ایجاد یک نگرش مثبت نسبت به محیط‌زیست کمک کنند. این فرهنگ می‌تواند شامل رفتارهای ساده‌ای مانند بازیافت، کاهش مصرف و استفاده از منابع تجدیدپذیر باشد.
۵. مردم باید به‌عنوان اعضای جامعه، مسئولیت اجتماعی خود را در قبال محیط‌زیست و نسل‌های آینده احساس کنند و در راستای حفظ و بهبود شرایط زیست‌محیطی تلاش کنند.

بنابراین حفظ حقوق نسل‌های آینده در بهره‌برداری از محیط‌زیست، یک مسئولیت مشترک بین دولت و مردم است. دولت باید با تدوین و اجرای قوانین و سیاست‌های مؤثر، نظارت بر رعایت آن‌ها و ایجاد بسترهای آموزشی، نقش خود را ایفا کند. از سوی دیگر، مردم نیز باید با رعایت قوانین، آگاهی‌بخشی و مشارکت فعال در حفاظت از محیط‌زیست، به تأمین حقوق نسل‌های آینده کمک کنند. این همکاری و هم‌افزایی می‌تواند به ایجاد یک محیط‌زیست سالم و پایدار برای نسل‌های آینده منجر شود.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

EXTENDED SUMMARY

The philosophy of environmental protection addresses the fundamental question, "Why should humanity preserve its environment?" This inquiry is elucidated through the insights of environmental experts, whose considerations are grounded in a scientific understanding of

humanity's role within the global ecosystem. According to the United Nations' Global Nature Charter, humans are an integral part of nature, dependent on the indispensable functions of natural ecosystems that provide energy storage and nourishment. Consequently, humans must be guided by ethical laws, recognizing their subordinate role within nature. This perspective emphasizes that any exploitation of the environment should first assess its necessity and explore alternative methods that minimize environmental harm. If exploitation is deemed essential and irreplaceable, the benefits must be weighed against the potential damage to determine if they justify the environmental cost. Moreover, if the benefits outweigh the costs, measures must be taken to mitigate the adverse effects of such exploitation (Taqizadeh Ansari, 1995).

The legal definitions of the environment, as articulated by the United Nations Economic Commission (1967), encompass water, air, soil, and other internal and external factors related to the life of every living being (Yusef Vand, 2005). The study delves into the extent of environmental exploitation from both Islamic jurisprudential and Iranian legal perspectives, analyzing various principles that govern such exploitation. Islamic jurisprudence categorizes environmental regulations broadly into general and specific provisions. General provisions include the prohibition of corruption on earth, the necessity of maintaining ecological balance, and adherence to the principle of "La Darar." Quranic verses unequivocally condemn environmental degradation, emphasizing that humans must use natural resources rationally and sustainably to avoid disrupting ecological equilibrium (Ghorbani & Moradi Pasand, 2020). Additionally, the principle of justice mandates that resource exploitation should not exceed natural capacities, ensuring fair distribution and preservation of biodiversity for future generations (Majlisi, 1983).

Specific jurisprudential rules further refine the extent of environmental exploitation. The principle of "Man lahu al-ghanim falahu al-ghuram" (whoever benefits from something must bear the burden) mandates that those who exploit natural resources are responsible for compensating any resulting damages (Mohammadi et al., 2016). This principle aligns with the Islamic injunction against causing harm to oneself, others, and the environment, thereby fostering a sense of accountability among resource users. Additionally, Islamic teachings emphasize the ethical treatment of animals and plants, advocating for sustainable practices that respect the rights of all living beings and maintain ecosystem balance (Ibn Hanbal & Atta, 2008). These jurisprudential guidelines are complemented by Iranian environmental laws, which establish clear regulations and penalties to enforce sustainable exploitation practices and protect natural resources from overuse and pollution.

Iranian legal frameworks provide a robust structure for regulating environmental exploitation through various laws and regulations. Key legislations such as the Hunting and Fishing Law (1366), the Forest and Rangeland Protection and Utilization Law (1365), and the Environmental Protection and Improvement Law (1974) delineate specific measures to control resource use and prevent environmental degradation. These laws mandate the creation of governing bodies, such as the Hunting Administration, to oversee and regulate the exploitation of wildlife and natural resources. They also set temporal and spatial restrictions on activities like hunting and logging to prevent overexploitation and ensure the sustainability of ecosystems. Furthermore, the Iranian Constitution (Articles 45 and 50) enshrines the protection of the environment as a public duty, emphasizing sustainable development and the preservation of natural resources for future generations. These constitutional principles are operationalized through detailed regulations that impose limits on resource extraction, enforce environmental standards, and provide for the rehabilitation of degraded environments (Law No. 1281, 1994).

The responsibilities for environmental protection are shared between the government and the public, each playing a crucial role in ensuring sustainable exploitation practices. The government is tasked with enforcing environmental laws, conducting monitoring and evaluation of resource use, and promoting education and awareness about environmental conservation. This includes implementing strategic environmental assessments, developing sustainability indicators, and fostering collaboration with international environmental organizations to align national policies with global standards (Law No. 1281, 1994). On the other hand, the public is responsible for adhering to environmental regulations, participating in conservation efforts, and adopting sustainable practices in their daily lives. Public participation is essential for the effective implementation of environmental policies, as it fosters a culture of environmental stewardship and collective responsibility.

The intersection of Islamic jurisprudence and Iranian environmental law underscores the ethical and legal imperatives for sustainable environmental exploitation. Islamic principles advocate for the ethical use of natural resources, emphasizing justice, responsibility, and the preservation of ecological balance. These principles are mirrored in Iranian laws, which provide a comprehensive legal framework to regulate resource use, prevent environmental harm, and ensure the rights of future generations are safeguarded. The synthesis of jurisprudential and legal perspectives highlights the importance of integrating ethical considerations with regulatory measures to achieve sustainable development. This integrated approach not only addresses the immediate environmental challenges but also lays the groundwork for long-term ecological sustainability and the protection of natural resources for future generations.

In conclusion, the study emphasizes that the extent of environmental exploitation must be carefully regulated through a combination of Islamic jurisprudential principles and robust legal frameworks. The preservation of the environment is not only a legal obligation but also a moral and ethical duty rooted in religious teachings. By adhering to principles of justice, responsibility, and sustainability, both the government and the public can work collaboratively to manage natural resources effectively and protect the environment for future generations. This holistic approach ensures that environmental exploitation is conducted in a manner that balances human needs with the preservation of ecological integrity, ultimately fostering a sustainable and harmonious relationship between humanity and the natural world. The study calls for continued collaboration, education, and policy development to address the evolving environmental challenges and to uphold the rights of future generations in the stewardship of the environment.

References

- Amid, H. (1992). *Amid Dictionary*. Sepehr Publications.
 Article 690, Islamic Penal Code.
 The Constitution of the Islamic Republic of Iran. (1979).
The Fifth Five-Year Development Plan of the Islamic Republic of Iran (2011-2015). (2011).
 General Policies of the Islamic Republic of Iran. In.
 Ghorbani, M., & Moradi Pasand, G. (2020). *Comparative Study of Environmental Destruction Crimes in Iranian Law, Imami Jurisprudence, and French Law* Islamic Azad University, Ardabil Branch].
The Holy Quran. (2006). Islamic Propagation Office of Qom Seminary.
 The Hunting and Fishing Law. (1967).
 Ibn Hanbal, A. i. M., & Atta, M. A. a.-Q. (2008). *Musnad al-Imam Ahmad ibn Hanbal*. Dar al-Kutub al-Ilmiyya.
 The Law on Air Pollution Prevention. (1995).
 The Law on Conservation and Protection of Natural Resources and Forest Reserves. (1992).
 The Law on Environmental Protection and Improvement. (1974).
 The Law on Fair Distribution of Water. (1982).
 The Law on Forest and Rangeland Conservation and Exploitation. (1967).
 Maalouf, L. (1994). *Al-Munjid al-Abjadi*. Faqih.

- Majlisi, M. B. (1983). *Bihar al-Anwar*. Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
- Mohammadi, A., Heydari, M. J., & Malek Afzali, M. (2016). *The Islamic State's Responsibility for Environmental Protection in Jurisprudence and Statutory Law* Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Qom].
- Taqizadeh Ansari, M. (1995). *Environmental Law in Iran*. Organization for the Study and Compilation of Humanities Books.
- Yusef Vand, M. (2005). *Definition and Types of Environment, Collected Articles of the Conference on Jurisprudence and Environment*. Environmental Protection Organization of Qom Province.